

Оксана ЧЕПЕЛИК

провідний науковий співробітник
ІПСМ НАМ України, кандидат архітектури,
старший науковий співробітник

РІХС ОПРАЦЬОВУЄ ТЕМУ ГЛОБАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Складність і майбутнє дигітального суспільства, що стосується повсякденного нагляду і захищеності наших даних, є нагальним викликом для науковців, митців і культурологів. Як тло розглядається контекст «гібридної війни», результати «фейкових новин» із використанням соціальних медіа, їх наслідки в глобальній політиці і вплив на кожну окрему країну. Як тепер вже очевидно, гібридна війна РФ проти України розпочалася ще після Помаранчевої революції 2004 року і аж до 2014 року її не могли розпізнати. А вже з початком військової агресії РФ бути солідарними з українцями європейцям заважало не тільки економічні інтереси, а й, як вважає Тімоті Снайдер, три успішно задіяні конструкції російської пропаганди: у міфі першому вона міцно пов'язала Україну і фашизм (хто ж буде співчувати фашистам), у міфі другому в Україні відбувається протистояння загрозливий гегемонії США, де Росія слабша тому її треба підтримувати, і якщо українці — лише маріонетки, то симпатії будуть на боці Росії і по-третє, ідея збереження традиційних цінностей була переконливою для консерваторів США та Європи. Західні еліти взагалі не усвідомлювали масштаб сучасних історичних подій, і потроху почали розуміти українську дійсність лише після жертв Майдану. А європейські інтелектуали продовжують борсатися в межах нав'язаних їм російською пропагандою схем і уявлень про Україну. Оксана Забужко вважає, що винними є також і ми — бо «всю історію здобували плоттю і кров'ю, надолужуючи те, що ми не змогли взяти інтелектом». Що ж змінилося за п'ять років війни? Яким є майбутнє наших соціальних медіа? Як ми можемо забезпечити себе, у зв'язку з публікацією персональних даних в інтернеті сьогодні? І як втримати крикху довіри також для прийдешніх поколінь?

Тема статті пов'язана із загальнодержавною програмою Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, зокрема з темою «Сучасні аспекти мистецтвознавчої науки і мистецький доробок».

Пітер Померанцев і Майкл Вайс на ресурсі Інституту сучасної Росії ще 2014 року розмістили аналітичну доповідь «Загроза Нереальності: Як Кремль перетворює на зброю інформацію, культуру і гроші» [1].

З 3 жовтня 2015 по 31 липня 2016 року в ЗКМ (Центрі мистецтв і медіа-технологій в Карлсруе) відбулася виставка «Глобальний контроль і цензура», що досліджувала дигітальну культуру, де вся інформація у Всесвітній павутині може бути безконтрольною і нею можна маніпулювати.

Оксана Забужко в інтерв'ю Артуру Гору для «Апострофу», що вийшло під назвою «Оксана Забужко: Сьогодні не потрібно бомбити міста, досить розбомбити мізки», наполягала на нагальності не годувати троля в гібридній війні, розкривала стратегії розповсюдження замаскованих пропагандистських «бомб» і токсичності російського контенту [2].

Катерина Смаглій дослідила питання як працюють західні аналітичні центри та науково-освітні інституції на службі Кремля в аналітичній праці «Гібридна аналітика: прокремлівська експертна пропаганда в Москві, Європі і США: на прикладі аналітичних центрів і університетів», що з'явилася на сайті Інституту сучасної Росії 8 жовтня 2018 року [3].

Метою нашої статті є огляд мистецьких творів, представлених в рамках RIXC — Фестивалю науки і мистецтва в Ризі і доповідей провідних науковців на конференції «Глобальний контроль», аналіз тем, розроблених авторами, з урахуванням проекції цієї проблематики на український контекст.

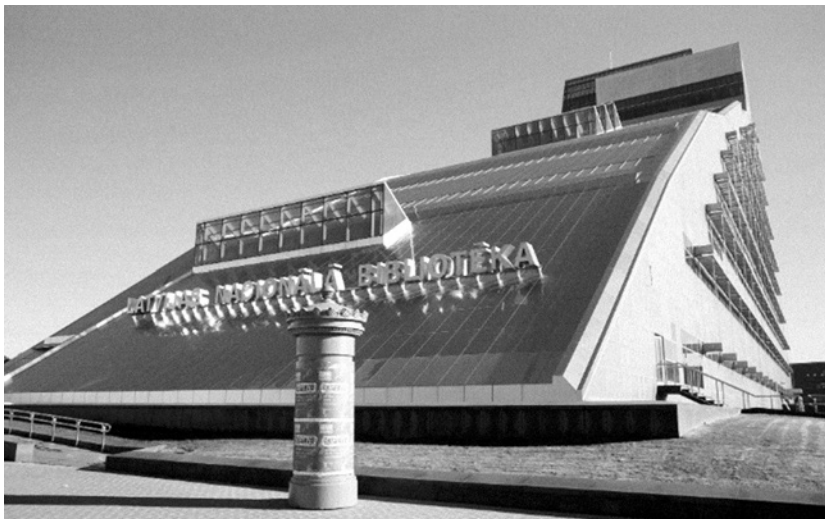
Протягом останніх років світ непомітно перетворився на алгоритмічне суспільство. Фестиваль науки і мистецтва RIXC 2018 досліджував ці зміни в рамках міжнародної конференції «Глобальний контроль», що проходила 13–15 вересня 2018 року в Ризі (Латвія). Відзначаючи столітню річницю незалежності Латвії і країн Балтії, фестиваль 2018 року перебрав на себе виклики, аби стати простором для мистецьких інтервенцій і дискусій щодо цієї важливої теми. Кураторами фестивалю RIXC були Раса Смайте (засновниця RIXC, професор MIT ACT (США), FHNW (Швейцарія) і Ліепайського університету (Латвія)) та Райтіс Смітс — автори довготермінового проекту «Biotricity. Swamp Radio»/«Biotricity. Болотяне радіо», представлено 28 квітня — 5 травня 2018 року в Центрі теоретичної фізики MIT (Массачусетського технологічного інституту, США), 23 травня — 25 листопада 2018 року на XVI Венеційській архітектурній бієнале і 6–11 вересня 2018 року на фестивалі Ars Electronica в Лінці (Австрія), в якому екологічні дані з трясовин і боліт інтерпретуються в режимі реального часу в аудіовізуальному середовищі і у віртуальному досвіді. Фестиваль організовано за підтримки Державного фонду культурного капіталу Латвії, Ризької муніципальної ради, програми Євросоюзу «Креативна Європа», Міністерства культури Республіки Латвія, LV100, проекту «Зміна Ризику» (у рамках програми «Креативна Європа»), Гете-Інституту, ЗКМ, Національної бібліотеки Латвії, Мистецької науково-дослідної лабораторії (MPLab) Ліепайського університету, університету RISEBA.

У рамках щорічного Фестивалю науки і мистецтва RIXC, починаючи з 2016 року, відбувається конференція «Відкриті поля», на якій 2018 року обговорювали проблеми глобального контролю з точки зору трьох головних перспектив. Перша — «гібридна війна», що є особливо релевантною в контексті року святкування незалежності Балтійських країн, коли збільшується безперервна пропаганда «пост-правди» в ЗМІ і зростає напруга довкола військових навчань в цьому регіоні. Друга перспектива відсилає до дискусії про «стеження та імерсивність», оскільки сьогодні ми всі перебуваємо під наглядом, варто усвідомити як величезні масштаби «відстежування», так і потенційну «заглибленість» в результаті розвитку імерсивних технологій. І третя — це проблема «наступної великої конфіденційності», яка стосується політики щодо даних. Ці важливі проблеми критично обговорювалися і досліджувалися на фестивалі «Глобальний контроль» шляхом проведення публічних доповідей, мистецьких інтервенцій, тематичних панельних презентацій, відкритих публічних дискусій, перформансів і спільних майстер-класів для молодшої аудиторії.

Конференція «Відкриті поля» — щорічне зібрання в Ризі для міжнародних учених і художників, які працюють на перетині мистецтва, гуманітарних і природничих наук. Конференція була започаткована мережею Renewable Futures («Відновлювані майбуття»), або ж «Поновлювані

Раса Смайте і Райтіс Смітс. Bioticity. Swamp Radio. 2018.
XVI Венеційська архітектурна бієнале, Італія

Національна бібліотека Латвії. 2008–2014. Вид з бульвару Узварас (Перемоги), Рига.
Архітектор Гунарс Біркертс (1925–2017)

ф'ючерси»), у назві присутня гра слів, що вже використовувалася в назві 56-ї Венеційської бієнале All The World's Futures. Щороку, конференція «Відкриті поля» збирає разом понад 100 учасників, представників 60 університетів та інституцій, а також незалежних художників і дослідників з більш ніж 30 країн з усього світу. Представлені на конференції доповіді публікуються в наступному числі книжки-журналу «Акустичний Простір» із серії, що виходить після подвійного сліпого рецензування. На конференцію «Глобальний контроль» було запрошено художників, учених, теоретиків, дизайнерів, критичних інженерів, продюсерів, а також аспірантів і дослідників з різних галузей задля опрацювання таких тем як:

- гібридна війна, фейкові новини і пост-правада;
- наступна велика конфіденційність, політика даних і соціальна видимість;
- нагляд, занурення та VR/AR середовище;
- нейробиологія і нейронні мережі;
- штучний інтелект, мережева візуалізація і відстеження даних;
- віртуальні і природні глобальні дані і місцеві екосистеми;
- акустика і шпигунство, від радіо до соціальних медіа.

Конференція відбулася у конференц-залі Національної бібліотеки Латвії, найзнаковішої громадської споруди столиці, побудованої в 2008–2014 ро-

Національна бібліотека Латвії. 2008–2014. Вид з ріки Даугава, Рига.
Архітектор Гунарс Біркертс (1925–2017)

ках, що вражає своїм архітектурно-просторовим вирішенням і оснащенням новітніми технологіями. Творцем цієї споруди став Гунарс Біркертс (1925–2017) — американський архітектор латвійського походження.

Спеціальною подією фестивалю стала виставка «Глобальний контроль і цензура», що проходила 14 вересня — 21 жовтня 2018 року у виставкових залах Національної бібліотеки Латвії. Куратори заходу: Бернхард Серексе (Bernhard Serexhe) і Лівія Ноласко-Розас (Livia Nolasco-Rózsás). Концепція виставки вибудовується навколо тези «Знання — це влада. І влада, яку має виключно той, хто контролює потік інформації». Виставка заснована на співпраці вчених, журналістів, активістів і художників з 20 країн світу і колаборації з досвідченими організаціями як-от Німецький ПЕН Центр, комп'ютерний клуб «Хаос», «Репортери без кордонів», платформи netzpolitik.org, digitalcourage.de, Wikileaks тощо. Мета виставки — розширити публічні дебати про безперестанний нагляд і методи цензури, що є терміновим пріоритетом не лише через постійні нові повідомлення в ЗМІ, але, особливо, через велику обструкцію досліджень цих практик. Виставку реалізував Гете-Інститут в Ризи і RIXC, у співпраці із ZKM.

Конференція відкрилася блоком доповідей на тему «Гібридні війни і глобальний нагляд». Модераторами були куратори фестивалю Раса Смайте і Райтіс Смітс, а доповідачами Брюс Стерлінг, Єнс Хаузер

і Бернхард Серексе. Брюс Стерлінг (США/Італія/Сербія) — автор наукової фантастики, мережевий журналіст, критик і футурист виступив з доповіддю «Кольорові Революції». Брюс Стерлінг — романіст і журналіст. В 2008 році, як «візіонер в резиденції» в Арт центрі Коледжу Дизайну, він написав одну з перших книг про Інтернет речей «Формування речей». Того ж року він був куратором Загального фестивалю в Туріні за темою італійського дигітального виробництва. Він був одним з оригінальних оглядачів для журналу «Make» і написав узагальнювальну історію для першого числа «Wired». Його остання книга — фентезі під назвою «Піратська Утопія». Брюс Стерлінг на конференції виступив з доповіддю «Кольорові революції», в якій він описав медіа-події в Україні після Євромайдану, відокремлення Новоросії і п'ять років озброєної боротьби в реаліях і в онлайні, спираючись на віральність (вірусність). Віральність, це характеристика, що визначає нестримність поширення контенту серед користувачів. Якщо контент (текст, зображення, відео, аудіозапис тощо) виявляється віральним, він пошириться в мережі самостійно, зусиллями користувачів в умовах світу, оповитого соціальними медіа. Ця презентація містила багато зображень з його приватної колекції сепаратистської і лоялістської української пропаганди, як він це інтерпретував, адже замість коректнішого терміну в даному контексті «окупанти» і «колаборанти», в європейському дискурсі превалює термін «сепаратисти», нав'язаний Кремлем. Він згадував про деякі полишені папери, які бачив у межигірській резиденції Віктора Януковича. Вони стосувалися технологій прослуховування та його запобіганню. Як зазначив доповідач: «починаючи з Євромайданної “Кольорової революції”» (доповідач не наважився відійти від усталеного терміну і засвоїти справжню назву феномену української революції) цей вид прихованої медіа-боротьби перетворили на професію. За приклад править Fancy Bear («Модний водмедик»), також відоме як АРТ28, Pawn Storm (пішаковий штурм), Sofacy Group, Sednit — хакерське угруповання, що діє з 2004 року, спеціалізується на кібератаках і кібершпиунстві та відоме атаками на інформаційні системи урядових, військових, безпекових організацій. Дослідники пов'язують його з російськими спецслужбами, але у доповіді цей зв'язок був відсутній. Стерлінгу було цікаво подивитися, як алгоритмічна пропаганда виглядала раніше, коли вона була набагато більш любительською, незграбною, смішною і лауаною. Його підходи викликали низку етичних питань, адже це була давно знайома картина, коли білий чоловік, представник Західного світу демонструє свою зверхність і, щоб сподобатись аудиторії, збиткується над мешканцями країни, що потерпає від гібридної війни, не помічаючи методів, що сприяють виникненню та поглибленню в державі, обраній для агресії, внутрішніх конфліктів, як-то створення внутрішніх сус-

пільних протиріч шляхом пропаганди з її переходом у інформаційну війну; створення економічних проблем шляхом економічного протистояння з переходом до економічної війни та протидія контактам країни-жертви із сусідніми країнами; підтримка сепаратизму та тероризму аж до актів державного тероризму; побудова псевдодержавних утворень як гібридного ідеал-проекту державотворення; сприяння створенню збройних бандформувань сепаратистів, повстанців та їх оснащення.

Оскільки Брюс — письменник наукової фантастики, а не працівник розвідки — його промова завершилася кількома спекулятивними іронічними припущеннями про те, як нова медіа-культура озброєної боротьби і заморожених конфліктів, можливо, розвиватиметься в недалекому майбутньому. Доповідь розчарувала, з огляду на відсутність аналізу і найголовніше притомних висновків. А тезами про слабку українську владу, недо-країну України у рівнозначність пропагандистських підрозділів РФ і України, лектор продемонстрував борсання в рамках кремлівського дискурсу, тотальне ковзання по поверхні і відсутність розуміння процесу гібридної війни, так як нещодавно «Організація Об'єднаних Націй оголосила, що Фейсбук грає “визначальну роль” у геноциді» в Україні [4].

Можливо, задля аналітичної вступної доповіді з приводу гібридної війни в Україні варто було б запросити Тімоті Девіда Снайдера — професора Єльського університету, спеціаліста з історії Східної Європи й, зокрема, історії України, Росії, Польщі, американського історика та письменника, що блискуче володіє польською, чеською, словацькою, українською (вивчив за один рік), російською, білоруською, німецькою, французькою і, звичайно, англійською мовами, що вельми сприяє ефективному дослідженню локальних документів, фактів та інформації в соціальних медіа. У творчому доробку Тімоті Снайдера низка ґрунтовних праць з української історії: «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталінім» (2011), «Перетворення нації. Польща, Україна, Литва, Білорусь» (2012), «Українська історія, російська політика, європейське майбутнє» (2014), «Чорна земля. Голокост як історія і застереження» (2017), «Дорога до несвободи» (2018) [5, с. 159]. Його доповідь на тему «Гібридні війни і глобальний нагляд» була б вельми інформативною.

Енс Хаузер (Німеччина/Данія/Франція) — куратор і дослідник медіа-та біомистецтва Відділу мистецтв і культурології та кафедри оздоровчих наук університеті Копенгагена — у доповіді «Незелена зелень» поставив питання: «Чи ми контролюємо “зелень”?». Заплутаність між символічною зеленню, онтологічною зеленню і перформативною зеленню, ставить нас перед викликами в усіх дисциплінах: «зелений» колір символічно асоціюється з поняттям «природний» і покликане здійснити гіпер-компенсацію

Оксана Чепелик (Україна)
і Єнс Хаузер (Німеччина / Данія
/ Франція) на відкритті виставки
«Глобальний контроль і цензура»
RIXC. Рига, Латвія, 2018

того, що люди втратили, аби ставитися до нього як до найантропоцентричнішого з усіх кольорів, з властивою йому двозначністю між передбачуваною природністю і штучністю. Єнс Хаузер розмірковував про міграцію поняття «зелений» крізь культури і різні знання, яким чином зелений камуфляж замасковує парниковий ефект. Далеке від універсального значення, поняття «зелений» позначає драматичну прірву і відсутність знання, що призводить до систематичних непорозумінь: інженерний бренд «зелені технології», як екологічно сприятливі, коли, водночас, дослідники клімату вказують на «позеленіння землі» як тривожний ефект антропогенних викидів CO². До прикладу наводився рекламний ролик процвітаючої американської компанії, що фарбує висохлі газони в зелений колір, де симулякр, явлений у всій своїй красі, став затребуваною й оплачуваною абсурдною нормою. Хворобливий лейбл ліпиться до чарівності проникного тропу позеленення всього, від мирських «зелених поховальних відправ» до трансцендентних «зелених богів» і, навіть, «зеленої війни». Попри його широко позитивні конотації, «зелений» все більше обслуговує некритичне бажання фетишистської і технічно-романтичної натуралізації для того, аби метафорично надати гіпер-компенсацію для дійсно матеріальної систематичної біо- і некрополітики, що полягає в збільшенні технічної маніпуляції і експлуатації живих систем, екології і біосфери в широкій — загальній, і аж надто не «зе-

лений» механізації, автоматизації, стандартизації, взаємозамінюваності та ієрархізації частин.

Доктор Бернхард Серексе (Німеччина) — історик мистецтва, незалежний міжнародний куратор, письменник, сертифікований експерт в галузі електронного і дигітального мистецтва і куратор виставки «Глобальний контроль і цензура» — зробив доповідь «Повний контроль: у напрямку до нового людства», зфокусувавшись на інформаційних потоках. Тоді як, нещодавно дигітальні форми комунікації вбачалися як надія для нових можливостей демократичної участі, нещодавно вони перетворилися на ідеальні ключі для досконалого контролю над мільярдами людей. Буття, віддане на поталу надзвичайно потужної влади контролю і цензури, стало *conditio humana*, основною умовою нашої культури і суспільства. Ми звикли до цієї ситуації, так само, як нас не турбують міриади відеокамер, що стежать за нами дорогою на роботу, чи на зворотному шляху додому. І ця відмова від усвідомлення, що парується з нашою любов'ю до легкості і егоїзмом, запрошує новий тоталітаризм запровадити нове суспільство із попередньо запрограмованим поділом між елітою гіпершвидких користувачів інформації і широкою масою інтерактивних споживачів, які безупинно намарно клацають на аудіо-візуальні продукти і послуги, що пропонуються за демпінговими цінами для того, щоб контролювати усі їхні практики і преференції. Це перекодування людства призводитиме до найгіршого з усіх тоталітаризмів. Такий «прекрасний новий світ» [3, с. 96], в якому кожен буде задоволений, добре поінформований про все, що він, або вона повинна знати для того, аби відігравати корисну роль в суспільстві, але залишаючись невігласом щодо всього, що не має бути відомим, а задля цього необхідно постійно споживати розваги до повного пересичення. Свого часу П'єр Паоло Пазоліні в останньому інтерв'ю 1975 року в Швеції свідчив, що «консьюмеризм гірше фашизму... Це був тоталітарний режим, але не тоталізуючий» [4].

Власне, кожен із доповідачів на конференції посилався на Едварда Джозефа Сноудена як на піонера, який розкрив очі людству на стеження секретними службами США за інформаційними системами багатьох країн світу, що спричинило низку міжнародних скандалів. На жаль, не можу поділяти загальне захоплення його «подвигом», хоча б тому, що всім видається вигідним ігнорувати той факт, що він, переховуючись у Москві поділився також інформацією про те, коли американські супутники не «бачать» територію України, а відтак, коли можна вводити війська з так званими «зеленими чоловічками» на територію Криму, що стало початком агресії Росії проти України, яка триває вже довше ніж Перша світова війна, століття закінчення якої світ гучно відзначив цього року. І задля отримання

Фредерік Крауке (Німеччина). Водні тортури. 2012. Відео-перформанс

цієї інформації ФСБ не потрібно було застосовувати тортури, як це показано на виставці у відеодокументації перформансу, втім, щодо практик ЦРУ «Водні тортури» (2012) німецького художника Фредеріка Крауке, а досить тільки дати зрозуміти, що в них спільна мета, як-от, — боротьба з глобальним контролем за права людей (sic!).

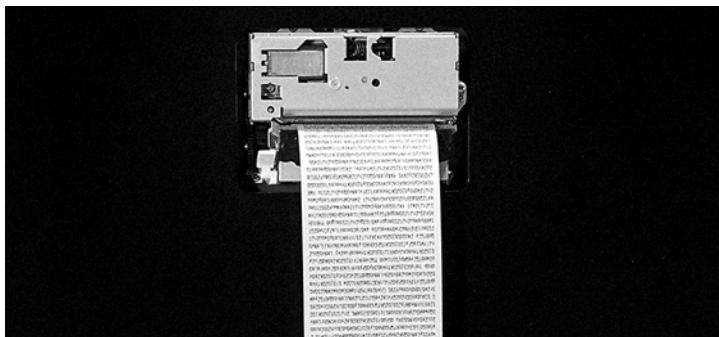
На виставці демонструвалася інсталяція з лайт-боксів «Стела» (2015) американського художника Хасана Елахі, що його було затримано після трагедії 11 вересня 2001 року в аеропорту Детройту. Після допиту він отримав пораду інформувати ФБР про деталі своїх подорожей, аби уникати неприємностей. Щоб убезпечити себе Елахі вирішив повідомляти про всі свої місцезнаходження, і це перетворилося на проект живого мистецтва. Він складав до купи фотографії аеропортів, їжі, готельних кімнат, автостоянок, станцій, туалетів і т. ін. на сайті trackingtransience.net і в лайт-боксі.

Китайський художник, блогер і вільний мислитель Сю Венкай, або аааіао створив інсталяцію «GFWlist» / «Список для Великої Китайської стіни» (2010), в якій принтер, закріплений на стіні, друкує на паперовій смужці, що нескінченно розкручується, безперервний список URL-адрес веб-сайтів, які заборонені та заблоковані в китайському сегменті інтернету. Велика китайська стіна, будівництво якої почалося ще в VII столітті до н. е., мала на меті створити фортечний кордон у понад вісім тисяч кілометрів для

Хасан Елахі (США).
Стела. 2015. Інсталяція

aaajiao (Китай).
GFWlist / Список для
Великої Китайської стіни.
2010. Інсталяція

захисту китайських держав та імперії від вторгнень кочових племен з півночі. Сьогодні, в епоху глобальних мереж, Велика китайська стіна означає спробу не допустити шкідливу інформацію, ідеї, зображення та відео до китайського інтернету. Оскільки в Китаї заборонено навіть публікувати список таких веб-адрес, аааіао цією інсталяцією надсилає чітке повідомлення про громадянську непокору.

Алекс Венгер у співпраці з Максом-Гердом Ретзаблем у мультимедійній інсталяції «Дані | Сліди» (2015) відображають невидиме в реальності нашого часу, де непомітні хвилі передають інформацію. Ми залишаємо широкий слід даних куди б ми не пішли. Без реального підключення до бездротової мережі більшість смартфонів виділяють пакети Wi-Fi на частоті, що дає змогу ідентифікувати телефони та їхніх користувачів. Компанії використовують ці дані для аналізу клієнтів, оцінки інтересу і таке інше. Служба розвідки об'єднує ці дані з додатковими наборами даних автоматично або вручну, і в цьому процесі отримує ще глибше розуміння того, що ми робимо. В інсталяції на екрані з'являються дані пристроїв власників, що заходять на виставку, оскільки дані про місцезнаходження з бездротових маршрутизаторів, бази незашифрованих потоків даних моніторяться.

Джеймс Бріда, що народився в Лондоні, а живе і працює в Греції, створює інсталяції в публічному просторі «Тінь дрона» (2015), що являють

Алекс Венгер та Макс-Герд Ретзабль (Німеччина). Дані | Сліди. 2015. Мультимедійна інсталяція

Джеймс Бріал (Великобританія / Греція). Тінь дрона. 2015. Інсталяція в публічному просторі

собою контури військових безпілотних літальних апаратів, намальовані на вулицях міст по всьому світу. В Ризі, це тінь Global Hawk — найбільшого БПЛА, який сьогодні працює над полями битв в Азії й на Близькому Сході та шукає мігрантів над Середземним морем. Призначення дронів бути невидимими — вони також політично невидимі, призначені для перебування в місцях, куди демократична відповідальність та закони війни не дозволяють йти солдатам і пілотам. Таким чином, дрон є аватаром усіх сучасних технологічних мереж — надзвичайно потужним пристроєм, що дозволяє одночасно спостерігати та миттєво діяти на великих відстанях. Дрон розмиває політичні наміри, які кодують доктрину наглядю, контролю та нескінченної війни в машинах, а також стає інструментом, за допомогою якого ці доктрини можуть бути глобальними. Малюнок «Тінь дрона» — це спроба описати й зрозуміти політичні та технологічні сили, які формують як військову, так і цивільну сфери життя. Тому, якщо експертам конкурсного відбору куратора Національного павільйону для представлення України на 58-й Венеційській бієнале сучасного мистецтва ідея проекту Відкритої Групи «Падаюча тінь “Мрії” на сади Джардіні» здалася інноваційною, то це говорить більше про їхню непоінформованість, завдяки фатальній ізоляваності української арт сцени. Тінь літака вже міцно пов'язана з мілітаристською проблематикою.

Знаний румунський художник Дан Пержовскі на виставці представив репродукції «Малюнків» (1995–2015). Художня мова, яку використовує художник, проста, чітка і критична; однак зображені сюжети в мінімалістському, майже, дитячому стилі є далеко не простими — у своїх маленьких ескізах художник звертається до глобальних та місцевих політичних питань і культурних явищ, які відіграють вирішальну роль у суспільстві сьогодні. На виставці відтворені малюнки, одні з них старіші, а інші — спеціально створені для «Глобального контролю та цензури». Деякі з малюнків просто привертають увагу до факту спостереження, такі як дрон, зображений як «ангел-охоронець», деякі посилаються на твердження, що розвідувальні органи, наприклад, Агентство національної безпеки (АНБ) володіє більшою інформацією про людину, ніж люди знають самі про себе, і більшими знаннями, ніж будь-яка енциклопедія, а інші зауважують, що важливість інтернету для масового спостереження зростає: веб-браузери, такі як Google, надсилають нам фільтровану та цільову інформацію та здатні відслідковувати нашу діяльність в інтернеті.

Відомий австрійський художник Олівер Реслер на виставці демонструє свій 118-хвилинний відеофільм «Що таке демократія?» (2009). Проект ставить питання: — Що таке демократія? численним активістам і політичним аналітикам у п'ятнадцяти містах світу: Амстердамі, Берклі,

Дан Пержовскі (Румунія). Малюнки. 1995–2015

Берліні, Берні, Будапешті, Копенгагені, Москві, Нью-Йорку, Ростоку, Сан-Франциско, Сіднеї, Тайбеї, Тель-Авіві, Салоніках та Варшаві. Інтерв'ю записувались на відео з січня 2007 року. Хоча питання для всіх було одне й те саме, результат складався з безлічі різних перспектив і точок зору людей, що живуть у країнах, які зазвичай називають «демократичними». У фільмі обговорюється суперечливе поняття «демократія», яке неправильно використовується для підтримки порядку тими, хто при владі, водночас «демократія» як і раніше є ідеалом, якого сотні мільйонів людей на півдні земної кулі відчайдушно прагнуть досягти. Сьогодні, здається, практично неможливо бути проти «демократії», хоча вона стає все більш та більш порожньою. Одна з потенційних стратегій могла б намагатися наповнити так звану «демократію» новим змістом. У цьому сенсі фільм представляє багатозаровий дискурс про демократію, який виражає широкий спектр думок, що виходять за межі національних держав та континентів [5].

У світлової інсталяції «Турул» (2012) угорський художник Ерік Матрай створив тіло птаха з камери спостереження, а крила з тіней від неї. Малюнок створений грою світла і тіні на стіні проявляє метафізичну особливість цього інструменту спостереження і назва твору підтримує цю ідею. Турул — птах, що часто згадувався в угорській міфології, нагадує сокола і є вісником богів як пережиток угорського анімізму — тотемний знак мадяр. У багатьох міфах

Олівер Реслер (Австрія). Шо таке демократія? 2009. Відео, 118 хв

Ерік Матрай (Угорщина). Турул. 2012. Світлова інсталяція

і легендах він віщує найважливіші події в історії угорського народу, як, наприклад, переселення з Уралу на Дунай. Однак останнім часом Турул був узурпований націонал-радикалами, що використовують історичні та міфологічні мотиви, такі як горизонтальні червоні та білі смуги з герба династії Арпад, аби вибудувати власну інтерпретацію угорської ідентичності. В інсталяції Турул зображений як Боже око з камерою спостереження, але якщо ми поміркуємо, як цей символ використовується на даний момент, робота виявляється такою, що критикує сучасний феномен зловживання фігурами з міфології та історії, спрямовуючи їх на службу «національній» репрезентації [6].

Головна тема другого дня конференції формулювалася як «Повний контроль і вразливі мережі». Доктор Елен Пірлмен (США), художниця нових медіа, критик і письменниця, кураторка Thoughtworks Arts, яка також викладає в Школі дизайну Парсонс і Новій школі приватного університету у Нью-Йорку, у доповіді «Біометрика і повний контроль» зауважила, що хоча великі дані і фейкові новини викликають найбільше сенсацій, майбутнє реального глобального контролю розвиватиметься навколо «вчислення себе», включно з пірнанням в глибини біометрики [7]. Ці сфери обіймають вдосконалення розпізнавання облич і алгоритмів сканування ока, генетичного профілювання, імерсивного досвіду профілювання (тобто, подібно до збору даних Фейсбуком, окрім навколоемпіричних переваг

в AR/VR/MR), комп'ютерних інтерфейсів мозку та семантичного/сплячого мозку, і алгоритмічної селективності штучного інтелекту. Різні національні держави, як із соціально свідомими суспільствами, так і з найгіршими диктатурами, зможуть використовувати і зловживати цією інформацією. Спираючись на мистецький доробок, розроблений в рамках арт-резиденцій Thoughtworks і Art-A-Hack (TM), розташованих у Нью-Йорку, у доповіді досліджувалося питання, як саме мистецькі практики можуть привернути увагу до цієї майбутньої загрози.

Мауро Мартіно (Італія–США), художник, дизайнер, винахідник і педагог в IBM Research AI й Північно-східному університеті презентував доповідь «Крихкий Штучний Інтелект: Візуалізуючи пертурбації Штучної Нейронної Мережі». Після публікації тез «Інтригуюча власність нейронних мереж» в 2013 році, виявилось, що навчальні алгоритми є дуже вразливими. Дослідник поставив питання: у який спосіб нервові мережево-базовані класифікатори зображення сприймають фото панди як гібона, і роблять це з дуже високим рівнем, майже 100 %, упевненості? Ми стикається із більш вразливим штучним інтелектом, ніж ми думали. Мауро Мартіно продемонстрував, що трапляється впродовж нападу на нейронні мережі, і аудиторія занурилася в шари, нейрони і фільтри десятків Глибоких Нервових Мережевих моделей, аби виявити їх красу, але і вразливість.

У секції третього дня «Розширені екології» авторська доповідь «Віртуальне і природне, глобальні дані і локальна екосистема: український приклад для вивчення» торкалася проблематики як війни на Донбасі, так і позеленіння планети, що розглядалися попередніми доповідачами. Фокус був спрямований на проекти, що демонструвалися в центрі «Ізоляція. Платформа культурних ініціатив»: «Куди далі?» у рамках програми «Візії і відображення: наше спільне довкілля», та «Нові притоки», що мають на меті привернути увагу до проблем захисту довкілля. «Ізоляція. Платформа культурних ініціатив» з Донецька, території яку починаючи з 2014 року окупували російські військові, була змушена переїхати до Києва. Країнам Балтії вдалося вирватися з «обійм» Росії без олігархату, натомість, в інших пост-радянських країнах зі спайки керівної ланки комуністичної партії, КДБ і криміналу постали олігархічні системи, що приватизували не тільки всі засоби виробництва, але і п'яту владу — мас-медіа. І, якщо після Другої світової війни США надавали допомогу Німеччині за умови її денацифікації, то після розпаду СРСР, що розцінювався як перемога у Холодній війні, допомога Заходу, що призначалася для становлення громадянського суспільства і виживання населення на перехідному етапі, була перенаправлена з Москви на підтримку мережі КДБ

Доповідь Оксани Чепелик

«Віртуальне і природне, глобальні дані і локальна екосистема: український приклад для вивчення» на конференції «Глобальний контроль» RIXC. 2018. Рига, Латвія

закордоном, аби вона не розвалилася і співробітники не перейшли на бік супротивника, бо з таким програшем у Холодній війні в Кремлі не погодилися. «Ізоляція» була свідком тому, яким чином «вільні» від цензури медіа, що належать олігархам, були задіяні в гібридній війні. Мігруюча інституція у вигнанні розробила велику кількість арт-проектів, які обирають новітні технології як предмет, фокусуючись на сценаріях виживання в поточній турбулентній реальності пропаганди і пост-правди, аби запропонувати критичний погляд, радикальний дизайн для активізму через художні твори.

Виставка «Куди далі?», що проходила 29 березня — 14 квітня 2018 року (кураторка Катерина Філюк), натякала, що людство, у своїй бездумній гонитві за прибутками і задоволеннями, давно перетнуло межу здорового глузду; втім це риторичне запитання передбачає пошук варіантів вирішення ситуації екологічної катастрофи. Так, авторська site-specific інсталяція «Ландшафти» (Оксана Чепелик, 2018) за допомогою просторової графіки демонструє понівечену вибухами землю Донбасу як своєрідний «новітній український ленд-арт». А дивовижні «Медузи» в колбах з водою Марії Рахімової не що інше, як пластикові пакети, які плавають у воді вже в такій кількості, що в Тихому океані утворився пластиковий острів, розміром з європейську країну.

Афіша виставки «Куди далі?». 2018.
Ізоляція. Платформа культурних ініціатив. Київ

Виставка «Нові притоки»/«Emergent Tributaries» є результатом дослідження, що проводилось в межах Американського Арт-Інкубатора — Ukraine (AAI) в Ізоляції — програми міжнародних культурних обмінів, ініційованої Державним бюро освіти та культури США та ZERO1 протягом березня в креативній спільноті IZONE під керівництвом американської медіа-мисткині Тіаре Рібо. На виставці 29 березня — 12 квітня 2018 року були представлені п'ять проєктів за участі 32 українських митців, які використовують спекулятивний дизайн, уявляючи майбутнє архітектури, соціальних інститутів та екосистем в Україні та вздовж Дніпра. Проєкт «І обійняли мене води до душі моєї», розроблений в рамках AAI, досліджує забруднення води в Україні з фокусом на річці Дніпро. Промислові стоки з великою часткою фосфору, азоту і фосфатів викликають активний ріст синьо-зелених морських водоростей, що породжує таке явище як «цвітіння Дніпра». І це не просто позеленіння Дніпра — воно негативно впливає на флору та фауну річки, а також на фізичний і психологічний стан людей. Наша команда вирішила бути колективним повіреним всього живого, підкреслюючи, що вода — найважливіше джерело життя на Землі. Проєкт досліджує це явище в контексті концепції психогеографії, працюючи з глобальними даними, дигітальними рендерами, друком на текстилі, алгоритмічним відео, 3D-проєкцією, 3D-друком, відео мікроскопії, звуком та AR-технологією.

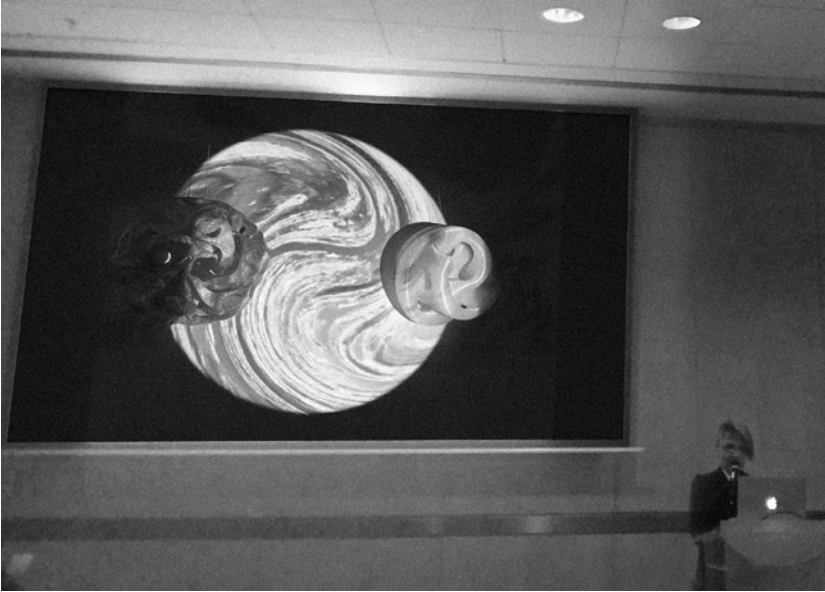
Виставка «Куди далі?». 2018. Ізоляція. Платформа культурних ініціатив. Київ
Зверху — Марія Рахімова, інсталяція «Медузи»
Знизу — Оксана Чепелик, site-specific інсталяція «Ландшафти»

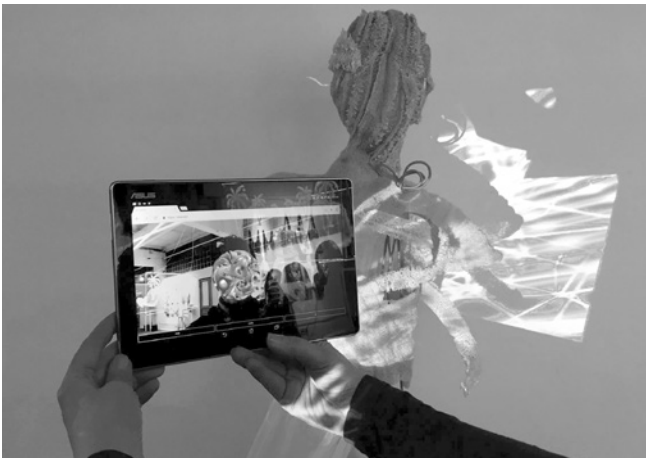

Проект «І обійняли мене води до душі моєї». 2018. Виставка «Нові притоки». Ізоляція.
Платформа культурних ініціатив. Київ

3D-відеоінсталяція Юлії Беляєвої «Водосховище» звертає увагу на те, що Київське море становить потенційну загрозу після чорнобильської катастрофи 1986 року, адже радіонукліди, змиті дощем, істотно забруднили мул на дні резервуару. У проекті — 30-хвилинний авторський меплінг «І обійняли мене води до душі моєї» (Оксана Чепелик) на об'єкти 3D-друку, що представляють футуристичні моделі спекулятивного дизайну Організмів очищення води у формі Подвійного Мьобіусу та у формі Простору Калабі-Яу. Умка Естебанова створила відео про руйнівний вплив забрудненої річкової води на фізичний та психологічний стан людей. «Підводний» звук був об'єктом дослідження Богдана Мороза. Ірина Проскуріна та Ольга Терещенко працюють з дизайном друку на текстилі. Алла Сорочан за допомогою відеомікроскопії «Все ще живе» досліджує невелике озеро Сине на Виноградарі в Києві. Алгебраїчні форми, біоморфні обриси, яскраві кольори в поєднанні з рафінованою штучністю дигітального зображення загострюють звучання основного актуального мотиву — межі між віртуальним і реальним середовищем, між штучним і природним. Користуючись мікробними середовищами із дніпровської води і спекулятивними біореакторами з водоростей, Тіаре Рібо в мистецькому проекті розглядала трансформацію життєдіяльності ціанобактерії в енергію для освітлення. AR-проект, створений нею і представлений на виставці, реконструює міську

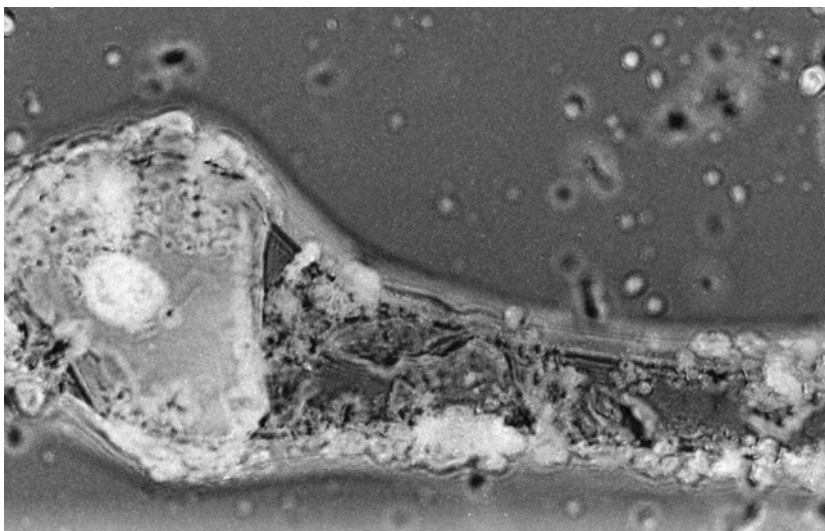

Виставка «Нові притоки». 2018. Ізоляція. Платформа культурних ініціатив. Київ
Зверху — Оксана Чепелик, проєкт «І обійняли мене води до душі моєї»
(організми очищення води у формі Подвійного Мьобіусу і Простору Калабі-Яу).
Знизу — Оксана Чепелик, 3D-об'єкт «Простір Калабі-Яу» (проєкт Тіаре Рібо «Aqua.xyz»)

Виставка «Нові притоки». 2018. Ізоляція. Платформа культурних ініціатив. Київ
Зверху — Богдан Мороз, «Підводний» проект «І обійняли мене води до душі моєї».
Знизу — Алла Сорочан, відеомікроскопія «Все ще живе» (проект «І обійняли мене
води до душі моєї»)

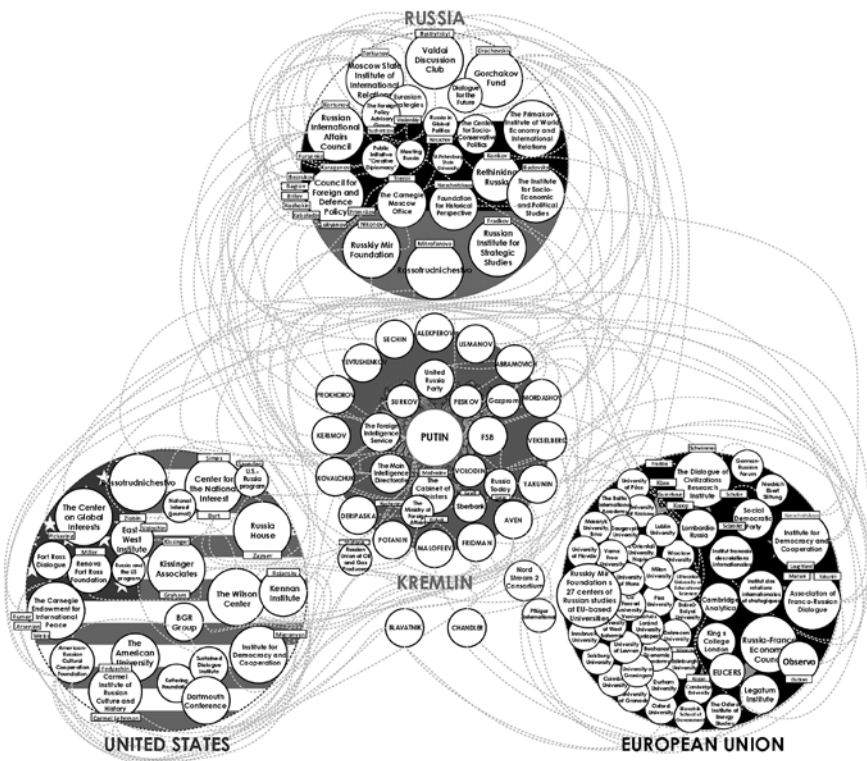
Тіаре Пібо (США). Cyanovisions. 2018. Спекулятивний дизайн

й культурні простори. Тіаре Пібо продовжує працювати над науково-фантастичним короткометражним фільмом «Cyanovisions» у співпраці з дуєтом Кроліковські-арт. Проект «І обійняли мене води до душі моєї» розглядається як *work in progress*, що використовує радикальний спекулятивний дизайн, картографію, дизайн он-лайн платформи контролю за станом води в Дніпрі, включно з VR-грою, де плавець повинен уникати певних перешкод, розмір і форма яких змінюються в залежності від даних, отриманих через низькорівневі міжмережеві протоколи: рівень забруднення, наявність мікроорганізмів, створення аудіо-візуального алгоритмічного довкілля. Співпраця з еко-активістами з Міжнародного фестивалю з прав людини «DocudaysUA», що проходив 23–30 березня 2018 року частково теж на території «Ізоляції», і подальше журналістське розслідування дозволило дістатися прихованих шарів і зробити аж надто прикрі відкриття, що берегова лінія Дніпра і промисловість, що забруднює головну водну артерію країни і дотепер перебуває в руках російського капіталу.

У завершальний день фестивалю планувався автобусний тур до легендарного радіотелескопа в Ірбене, колишньої надсекретної Радянської військової антени, яка використовувалася для шпигування, а нині перетворилася на науковий інструмент, що використовується Латиським і міжнародними радіо-астрономічними товариствами. Але він не відбувся. Про що можна було пошкодувати як в контексті теми конференції, так і в зв'язку з історією

нашої величезної засекреченої сталевий конструкції — загоризонтної радіолокаційної станції «Дуга», що знаходиться в Україні в Чорнобильській зоні. «Дуга», що в трьох кілометрах від місця Чорнобильської аварії, — радар для раннього виявлення запусків міжконтинентальних балістичних ракет. «Дуга», у період між липнем 1976 і груднем 1989 років, випромінювала сигнал, який міг бути почутий короткохвильовими радіоприймачами в усьому світі. Через цей, схожий на різкий, повторюваний шум із частотою 10 Гц, її було названо «Дятел». Випадкові стрибки частоти порушували мовлення радіоаматорів, громадські передачі, що зумовлювало численні скарги з боку багатьох країн світу. «Дуга» не пройшла держвипробування після модернізації в 1985–1986 роках і її роботу було зупинено 26 квітня 1986 у зв'язку з аварією на ЧАЕС. Частина устаткування було демонтовано і перевезено в РФ до Комсомольська-на-Амурі.

Митці і науковці на конференції піднімали і обговорювали дуже серйозні теми і проблеми, втім, виникає таке враження, що вони живуть у полегшеній версії реальності, натомість в Україні глибше усвідомлюють цю проблематику на рівні екотероризму, космічного- і кібертероризму. Після п'яти років анексії Криму і окупації Росією території України, втручання РФ у виборчі процеси всіх країн, та хакерські атаки на державні інституції в Європі та Америці конференція продемонструвала сліпу пляму щодо розуміння ролі Кремля в межах Глобального контролю. Так само як це було до подій 2014 року науковці більше переймаються можливістю перевищення владних повноважень урядів і корпорацій, через доступ до персональних даних, та аналітичними процесами онлайн-алгоритмів, не задумуючись над використанням Кремлем тих саме механізмів з метою дискредитації демократичних засад. Клептократичний режим в РФ вдало використовує подану вище критику у власних цілях, і не тільки в риториці, але й фінансуючи як ліві рухи в ЄС, які вперто ввалюються в матриці, накреслені путінським режимом, і, у такий спосіб, підтримують і цілеспрямовано поширюють дискурс Кремля, так і праві рухи, а також створюючи культурні і наукові інституції, ангажуючи науковців як адвокатів Кремля (залучається також європейське і американське фінансування), мотивуючи необхідністю змінити таке положення речей. Тут можу послатися на дослідження, проведене Катериною Смаглій, зфокусоване на тому, як кремлівська пропаганда використовує західні аналітичні центри. На жаль, відсутність розуміння і усвідомлення загроз, які виходять від російського ФСБ-кримінально-олігархічного режиму, спонукає шановних колег обходити увагою такі темні закриті поля і не вдаватися до аналізу цих обставин та їх фатальних для світу наслідків.

Катерина Смаглий (Україна). Інфографіка «Кремлівська мережа гібридної аналітики», «Гібридна аналітика: прокремлівська експертна пропаганда в Москві, Європі і США: на прикладі аналітичних центрів і університетів». 2018

Література

1. *Pomerantsev P, Weiss M. The Menace of Unreality: How the Kremlin Weaponizes Information, Culture and Money / The Institute of Modern Russia. New York, 2014. URL: https://imrussia.org/media/pdf/Research/Michael_Weiss_and_Peter_Pomerantsev__The_Menace_of_Unreality.pdf*
2. *Забужко О. Сьогодні не потрібно бомбити міста, досить розбомбити мізки // Апостроф. 2017. 18 квіт. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/culture/2017-04-18/oksana-zabujko-segodnya-ne-nujno-bombit-goroda-dostatochno-razbombit-mozgi/11737>*
3. *Smaglyi K. Hybrid Analytica: Pro-Kremlin Expert Propaganda in Moscow, Europe and the U.S.: A Case Study on Think Tanks and Universities / The Institute of Modern Russia. New York, 2018. URL: https://static1.squarespace.com/static/59f8f41ef14aa13b95239af0/t/5c6d8b38b208fc7087fd2b2a/1550682943143/Smaglyi_Hybrid-Analytica_10-2018_upd.pdf*
4. *Priest D. Russian disinformation on Facebook targeted Ukraine well before the 2016 U.S. election // The Washington Post. 2018. Oct. 28. URL: https://www.washingtonpost.com/business/economy/russian-disinformation-on-facebook-targeted-ukraine-well-before-the-2016-us-election/2018/10/28/cc38079a-d8aa-11e8-a10f-b51546b10756_story*
5. *Snyder T. The Road to Unfreedom. New York: Tim Duggan Books, 2018. 368 p.*
6. *Олдос Г. Прекрасний новий світ / Пер. з англ. С. Маренко // Всесвіт. 1994. № 5–6. С. 64–119; № 7. С. 96–135.*
7. *Последнее интервью Пазолини / Пер. И. Шатило // Cineticle: интернет-журнал об авторском кино. Вып. 13. URL: <http://www.cineticle.com/slova/622-pasolinis-last-interview.html>*
8. *Ressler O. What Is Democracy? / Global Control and Censorship exhibition. 2018. Aug. 27. URL: <http://globalcontrol.RIXC.org/1-27/>*
9. *Rózsás L. Erik Matrai. Turul / Global Control and Censorship exhibition. 2018. Aug. 27. URL: <http://globalcontrol.RIXC.org/1-21/>*
10. *Pearlman E. Biometrics and Total Control / Global Control conference. Public Keynote Lectures. 2018. July 13. URL: <http://festival2018.rixc.org/public-keynotes>*